

ביאורים

בחיים, חשוב מאוד להבחין בין עיקר לבין טפל. כשאנחנו מצליחים לזהות את הנקודה המכריעה, שהיא זאת שתקבע בסופו של דבר - ניתן לעשות סדר ולהשקיע את מירב המאמצים בנקודת ההכרעה.

רבי יוסף אלבו מונה את מספר העיקרים והשורשים ויוצר סדר בעניינים המשמעותיים באמונה. הוא מבדיל בין עיקר לשורש ולענף (לפי שיטתו שהתבארה לעיל), כדי שנדע לזהות מהי הנקודה המשמעותית ביותר שעליה צריך לעבוד.

מתוך כלל השורשים והענפים (שעל סיכום המספר שלהם יחזור רבי יוסף אלבו בסיום המאמר) נתעכב על ארבעה: האחדות ושליטת ההגשמה; נבואת משה והיות התורה בלתי משתנה;

הבעיה באדם שמאמין שיש שני אלוהים או שאלוהים מוגבל היא הרבה יותר חמורה. הבעיה היא שמציאות ה' אצלו אינה יציבה וחזקה. הוא מצמצם את המציאות האלוהית האין-סופית למימדים אנושיים. האמונה בשני אלוהים יוצרת תחושה שגם לאלוהים יש התמודדויות מול אל אחר או תחושה שהוא שולט רק בחלק מהמציאות ולא בכלה. האמונה באלוהים מוגבל מפחיתה מערכו וממקמת אותו תחת הגבלות הגוף והזמן.

גם אצל אדם שאינו מאמין שהתורה נתנה על ידי משה, או שהיא בת שינוי, הבעיה הרבה יותר חמורה ושורשית. התורה נתפסת אצלו כחוכמה אנושית. הוא אינו מאמין שהתורה ניתנה בשליחות אלוהית, ושכל מילה ממילותיה ניתנה ישירות מהקב"ה בצורה מדויקת לחלוטין.

הרחבות

• בחירה חופשית ואחריות מחייבת

הבחירה... הכרחית לתורה אלהית וקודמת לה בהכרח. הרמב"ם התייחס לבחירה החופשית של האדם באמצע הלכות תשובה, כהנחת היסוד המאפשרת לאדם להשתנות מן הקצה אל הקצה: "ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה... שהרשות בידיכם וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה, בין טובים בין רעים" [תשובה ה, ג]. לאחר שהוכיח ממקורות רבים את יסוד הבחירה החופשית, מסיים הרמב"ם את הפרק: "נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקדוש ברוך הוא מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך, ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה אלא בראיות ברורות מדברי החכמה" [ה, ה].

רבי יוסף דב הלוי סולובייצ'יק הסביר מדוע הדגיש הרמב"ם בסוף דבריו שידענתו על הבחירה אינה נובעת מ'קבלת הדת': "כל יסוד שנכפה על האדם או שבא לו מבחוץ - דרכו לשכוח ולהשכיח אותו. אבל כיוון שאדם קרוב אצל עצמו, הרי אם תיאוריה או חוק כלשהו מתגלים לו לאדם מעצמו - את אלה לא ישכח לעולם. זוהי כוונת הרמב"ם: אסור לך להסיח דעת מיסוד הבחירה, מפני שישוד זה לא ניתן לך רק בקבלה בלבד, אלא הוא גילוי עצמי שלך, והוא חייב להיות צמוד אליך תמיד, לדעת כי האדם יכול להיות בורא עולמות ומחריבן" [על התשובה עמוד 210].

ויהיה מנין העיקרים והשורשים לדת האלהית בכלל, לפי דרך זה - אחד-עשר: "מציאות ה'" והארבעה-שרשים הנמשכים ממנו, שהם: האחדות; ושאינו גוף ולא כח-בגוף; ושאינו לו התלות בזמן; ושהוא מסלק מן החסרונות. וכן "תורה מן השמים" והשלשה-שרשים הנתלים בו, שהם: ידיעת ה', והנבואה, ושליחות השליח. ו"השכר והענש" והשרש הנתלה בו, שהוא: ההשגחה. ואם נמנה הידיעה וההשגחה עקר אחד, כמו שכללם הרמב"ם ז"ל בעקר אחד, יהיה מנין העיקרים והשורשים עשרה ולא יותר.

והוא מבאר שאין ראוי לקראתם פלם עקרים, לפי שאין הכרחיותם לתורה אלהית בשוה. כי מי שיאמין השניות^ו, או שהוא גוף או כח-בגוף, או שיש לו התלות בזמן - לא תפל התורה האלהית בכללה בזה; אלא מצד שהם נתלים בעקר "מציאות ה'", והכופר באחד מהם כופר בעקר, אחר שאינו מאמין העקר כמו שראוי. ולזה לא שמנו אותם פלם עקרים בשוה כמו ששקם הרמב"ם ז"ל.

ולא מנינו "נבואת משה" ולא "שלא תנסח התורה"^ז עקרים ולא שרשים, לפי שאילו אינם עקרים ולא שרשים מתחייבים לדת האלהית בהכרח, אבל הם ענפים ואמונות נמשכות לשליחות השליח. ואם היו עקרים או שרשים, הנה הם עקרים מיוחדים לתורת משה ולא לדת האלהית בכלל, כמו "ביאת המשיח" ו"תחיית המתים" עקרים מיוחדים לדת הנוצרים, שלא יציר מציאותה זולתם. ואולם "נבואת משה" ו"שלא תנסח התורה" - כבר יציר מציאות תורת משה זולתם^ח. ולזה - היותר-ראוי שנאמר שהם ענפים ואמונות נמשכות לשליחות השליח, לא עקרים בפני-עצמם; כמו ש"תחיית המתים" ו"ביאת המשיח" ענפים מסתעפים מן "השכר והענש", לא עקרים או שרשים בפני עצמם, לא כוללים לתורה אלהית ולא מיוחדים לתורת משה. גם לא מנינו "שראוי לעבדו ולא לזולתו", לפי שהיא מצוה מיוחדת ואין ראוי למנותה בעקרים ולא בשרשים, מן הטעם שפיתנו בפירוק הקודם לזה. ומנינו הידיעה וההשגחה שני שרשים נבדלים, לפי שהם ענינים מתחלפים^ט, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בספר המורה וכמו שהסכימו כל האחרונים ז"ל, אף-על-פי שהוא כללם בעקר אחד.

ולא מנינו הבחירה והתכלית הפולל^י בכלל העקרים ולא בשרשים, אף-על-פי שהם הכרחיים לתורה אלהית, שלא יציר מציאותה זולתם. כי אחר שאינם הכרחיים לה במה שהיא אלהית, כמו שקדם [פ"ט], אין ראוי למנותם שרשים אלה. ואולם, התכלית המיוחדת לתורה אלהית, שהוא השכר והענש הנפשי^י, כבר נמנה בכלל העקרים, להיותו מתחייב לתורה אלהית בהכרח. אבל הבחירה, אחר שאינה מתחייבת לה במה שהיא אלהית, לא נמנית בכלל העקרים ולא בשרשים; ומפל-מקום, אחר שהיא הכרחית לתורה אלהית וקודמת לה בהכרח, נבאר ענינה במאמר הרביעי [פ"ה ופ"ו] בעזרת ה'. וזהו מה שרצינו לבארו במנין העקרים והשורשים. וברוך העוזר והגוזר, אמן ואמן.

מנין העיקרים והשורשים

שורשים אינם עיקרים

נבואת משה אינה במנין איסור עבדות אלילים אינו במנין

הבחירה והתכלית אינו במנין

השניות - שיש ריבוי אלוהות. שלא תנסח התורה - שלא תשתנה התורה, האמונה בנצחיות התורה. זולתם - מבלעדם. מתחלפים - שונים. והתכלית הפולל - תכלית הדת שהיא תיקון החברה. הנפשי - לנפש בעולם הבא.